

14.8.2025

EOAK/3816/2025

Beslutsfattare: Biträdande justitieombudsman Maija Sakslin

Föredragande: Äldre justitieombudsmannasekreterare Päivi Lahtinen

UTLÅTANDE ÖVER ETT UTKAST TILL REGERINGENS PROPOSITION MED FÖRSLAG TILL LAG OM ÄNDRING AV SJÄLVSTYRELSELAGEN FÖR ÅLAND

BAKGRUND

Justitieministeriet har bett riksdagens justitieombudsmans kansli om ett utlåtande över ett utkast till regeringens proposition med förslag till lag om ändring av självstyrelselagen för Åland

Som begärt utlåtande konstaterar jag följande.

I riket har kommunernas uppgifter inom social- och hälsovården överförts till välfärdsområdena. Till den del det gäller smittsamma sjukdomar hos människor och övriga riksuppgifter för landskapet inom hälso- och sjukvården finns det efter genomförda förvaltningsreformer ett behov av en brådskande ändring av självstyrelselagen.

Propositionen avser tillförsäkra landskapet Åland tillräckliga och tydliga myndighetsbefogenheter för sådana uppgifter som hör till rikets lagstiftningsbehörighet och som självstyrelsemyndigheterna sköter integrerade i den hälso- och sjukvård och veterinärvård som landskapet ansvarar för. Avsikten är dessutom att utveckla samarbetet mellan social- och hälsovårdsministeriet och Ålands landskapsregering vid bekämpningen av smittsamma sjukdomar hos människor. Det bereds också en överenskommelseförordning om partiell återföring till riksmyndigheterna av landskapets vissa i propositionen föreslagna befogenheter för bekämpning av smittsamma sjukdomar hos husdjur.

På området för kemikalier föreslås självstyrelselagen ändrad så att landskapets förvaltningsbehörighet för vissa kemikalier återgår till behöriga riksmyndigheter. En mera ändamålsenlig fördelning av uppgifter mellan landskapets och rikets myndigheter avses ske genom att kemikalieuppgifter inom landskapets lagstiftningsbehörighet överförs med överenskommelseförordning till att skötas av den statliga förvaltningen.

I propositionen ingår också ett förslag om ömsesidigt hörande och samråd vid beredningen av lagstiftning i riket och landskapet.

FÖRSLAG TILL BEHÖRIGHET OCH FÖRFARANDE I FÖRVALTNINGSÄRENDEN

Lagstiftningen om välfärdsområden tillämpas inte på social- och hälsovården som ordnas i landskapet Åland (RP 241/2020 rd). Under riksdagsbehandlingen av reformen av social- och hälsovården och välfärdsområdena konstaterade grundlagsutskottet att en del av de propositioner med vilka reformen genomfördes gällde ärenden som hör till rikets lagstiftningsbehörighet. Enligt grundlagsutskottets uppfattning följde den föreslagna regleringen Ålandsdelegationens ståndpunkt i ärendet. Enligt delegationen ställer självstyrelselagen inga hinder för att sådana uppgifter som hör till rikets behörighet och som enligt rikslagstiftningen hör till kommunerna i landskapet Åland kvarstår hos kommunerna, även om de på annat håll i Finland överförs till myndigheter som inte finns på Åland (GrUU 18/2022 rd, stycke 8). Grundlagsutskottet ansåg dock att med tanke på Ålands självstyrelse det vore lämpligare att i stället för att införa den föreslagna lagstiftningen skriva in de behövliga ändringarna i självstyrelselagen. Utskottet ansåg att det är viktigt att införa de här ändringarna. I samband med den här typen av ändringar bör man dessutom se till att regleringen är heltäckande så att myndigheternas befogenheter är tydliga och att det inte uppstår luckor i regleringen (GrUU 18/2022 rd, stycke 9).

I samband med behandlingen av lagen om smittsamma sjukdomar har grundlagsutskottet betonat att det föreslagna regleringssättet inte är det bästa möjliga och att det med tanke på Ålands självstyrelse vore lämpligare att i stället för att införa den föreslagna lagstiftningen skriva in de behövliga ändringarna i självstyrelselagen. Utskottet ansåg det mycket viktigt att självstyrelselagen ändras till denna del och betonade att det arrangemang som grundar sig på den nu föreslagna övergångsbestämmelsen bör vara kortvarigt. (GrUU 72/2022 rd, stycke 8). Grundlagsutskottet upprepade sin ståndpunkt i sitt utlåtande GrUU 31/2024 rd.

Jag anser att det är viktigt att fördelningen av behörigheten regleras entydigt och tydligt. Propositionen gäller behörighet i ärenden som hör till de grundläggande och mänskliga rättigheternas kärnområde, såsom ingrepp i personlig frihet. Tillgodoseendet av medborgarnas grundläggande och mänskliga rättigheter ska tryggas oberoende av vilken instans som har behörighet och ingrepp i de grundläggande och mänskliga rättigheterna förutsätter en entydig reglering av de behöriga myndigheterna.

FÖRSLAG TILL HÖRANDE OCH SAMRÅD VID BEREDNINGEN AV LAGAR

Utskottet har betonat vikten av att bestämmelserna om Åland bereds tillsammans med landskapet, att tolkningsfrågor i mån av möjlighet avgörs redan under lagberedningen och att det förs en diskussion i rätt tid mellan riket och landskapet om de administrativa och ekonomiska konsekvenserna av ändringarna. (GrUU 18/2022 vp).

Förslaget motsvarar i detta avseende det som presenterades i Ålandsarbetsgruppens betänkande 2024:3. Som jag konstaterade i mitt tidigare utlåtande understöder jag förslaget om att självstyrelselagen ska innehålla bestämmelser om informationsutbyte och samråd mellan statsrådet och landskapet gällande lagförslag som är särskilt viktiga för landskapet eller riket.

RIKSDAGENS RÄTT TILL INFORMATION OCH ÅLANDS SJÄLVSTYRE

Det förblir delvis oklart i propositionsutkastet vilka frågor man i beredningen inte har nått samförstånd om, vilken ståndpunkt Ålands representanter har intagit och till vilka delar propositionen avviker från Ålands ståndpunkt. Enligt propositionsutkastet gäller de öppna frågorna ordalydelsen i 30 § 9 och 24 punkten i lagförslaget och till denna del omfattningen av de befogenheter som grundar sig på landskapets rikslagstiftning (Remiss av utkastet till proposition från den fortsatta beredningen, sidor 34-35). Jag anser det vara problematiskt om behörighetens omfattning på basis av propositionen till någon del förblir oklar eller lämnar rum för tolkning. Det är särskilt viktigt att fördelningen av behörigheten är tydlig när det gäller att bekämpa smittsamma sjukdomar, vilket förutsätter att man snabbt reagerar på den föränderliga situationen och ingriper i medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter. På grund av riksdagens rätt att få information och den konstitutionella grunden för Ålands självstyrelse bör man i regeringens proposition närmare beskriva till vilka delar propositionen inte grundar sig på samförstånd och vilka frågor som föreslås regleras i strid med de åländska representanternas ståndpunkter.

Jag betonar att man i samband med ändringar bör se till att regleringen är heltäckande, så att myndigheternas befogenheter är tydliga och så att det inte uppstår luckor i regleringen (se GrUU 18/2022 rd, stycke 9).